

Було дві причини, через які Кід із Монтани розпрощався зі своїми шкіряними штанами та мексиканськими острогами й обтрусив із ніг своїх порох айдахських пасовиськ. По-перше, невпинний поступ тверезої і високоморальної цивілізації завдав фатального удару первісним звичаям західних прерій, і зрафіноване товариство почало споглядати його й таких, як він, братчиків несхвальним осудливим оком. По-друге, зробивши чергове циклопічне зусилля, народ підвівся й посунув свій кордон на кілька тисяч миль далі. В такий спосіб доходжале суспільство передбачливо, хоч і несвідомо, надало широке поле діяльності своїм молодим членам. Щоправда, нова територія становила майже суцільну пустку, але ці кілька сотень тисяч закрижанілих квадратних миль принаймні правили за життєвий обшир для тих, що інакше захиріли б удома.

Один із них був Кід Монтанський. Війнувшись до моря так шпарко, ніби за ним гнало кілька шерифів на чолі озброєних загонів, і мавши куди більше зухвальства, аніж грошей, він якось примудрився сісти на пароплав, що відпливав з порту в П'юджет-Саунді[49], і витримав ті знегоди, які чигають на палубного пасажира — і нудотливу хитавицю, і нудотливу їжу. Трохи зблідлий і змарнілий, але все так само завзятий, ступив він одного весняного дня на берег у Даї. Спізнавшись з цінами на собак, харчі й різне спорядження, а також з митними здирствами двох незгідливих урядів, він швидко зметував, що для бідака Північ то ніяка не Мекка. Отож він подався шукати оперативнішого підживку.

Між берегом і перевалами зібралися тисячі й тисячі затятих прочан. З тих прочан Кід Монтанський і почав лупити грошики. Зразу він узявся за фараона у гральному домі — халупі, збитій із соснових дощок; але, на жаль, несподівані обставини примусили його заокруглити життєпис однієї людини й податися далі. Тоді він поскуповував задля гандлю геть усі вухналі, і вони почали ходити нарівні з законними платіжними засобами — чотири за долар, — аж поки раптом надійшла їх ціла партія,

добра сотня барил; попит на них упав, і йому довелося спродати весь свій запас із збитком. Потім він опинився в Овечому таборі, об'єднав носіїв у професійну спілку і за один день нагнав ціну за перенесення вантажу на десять центів за фунт. На знак подяки носії допомогли йому поставити на широку ногу фараон і рулетку, а він своєю чергою хвацько вимантачив у них їхні заробітки. Проте той гандль розцвівся таким пишним цвітом, що годі його було терпіти, тож вони наскочили однієї ночі, спалили йому халупу, банк розпаювали, а хазяїна випровадили з порожніми кишенями.

Недоля пристала до нього, наче реп'ях. Він зайшов у спілку з надійними людьми, аби переправляти віскі через кордон непевними й невідомими стежками, але розгубив своїх провідників-індіянів, і перша ж партія товару попала до рук кінної поліції. Численні інші нелагоди роз'ятрили йому серце й довели його до нестями, отож він одсвяткував своє прибуття на озеро Бенет тим, що цілісіньких двадцять годин тероризував увесь табір. По тому громада золотошукачів прибрала його до рук і наказала вимітатися під три чорти. Він свято шанував такі ухвали і скорився з таким поспіхом, що ненароком прихопив з собою чужий собачий запряг. У країнах з лагіднішим кліматом цей вчинок кваліфікувався б нарівні з конокрадством, отож він тільки перебрався через Бенет, спустився по Тегішу, і отаборився за сто миль на північ від озера.

Саме починалася весна, і багато значних громадян Доусона вирушили на південь, поки ще стояла санна дорога. Здибаючи їх, розмовляючи з ними, він затямив їхні ймення та маєтності й поїхав собі далі. Мав він добру пам'ять, а також непогану уяву, і правдивість не належала до його чеснот.

II

Завжди жадібний до новин Доусон угледів, що Кід їде санками по Юкону, і вийшов на кручу його зустрічати. Ні, він не привіз ніяких газет; не знав, чи вже повісили Дюрана; також не відав, хто виграв змагання в День Подяки, не чув, чи Сполучені Штати почали війну з Іспанією[50]; не

знав, хто такий Дрейфус[51]. Але О'Браєн? Невже вони не чули? Таж О'Браєн утопився в Білому Коні; з усього гурту врятувався тільки Ситка Чарлі. Джо Ледю? Відморозив собі коло П'яти Пальців обидві ноги, і їх ампутовано. А Джек Делтон? Загинув на "Морському левові" разом з усією командою, коли там вибухнув казан. А Бетлз? Попав у аварію на "Картаджіні" в Сеймурових воротах — з трьохсот чоловік врятувалося лише двадцяттеро. Свіфтвотер Віл? Провалився в ополонку на озері Ле-Барж разом з шістьма співачками оперової трупи, яких він супроводив. Губернатор Волш? Загинув з усім супроводом і вісьма санками на Тридцятій Милі. Деверо? Хто це такий Деверо? А, кур'єр! Його застрелили індіани на озері Марш.

І він голобив так і далі. Його слова передавано з уст в уста. Чоловіки проштовхувалися розпитати за своїх друзів та партнерів, і їх виштовхували з натовпу таких приголомшених, що навіть на добру лайку їх не ставало. Ледве Кід Монтанський вибрався на берег, як його оточило кількасот копачів у хуторах. Дійшовши до Казарм, він уже був на чолі справжньої процесії. Біля "Опери" він опинився серед збудженої юрби, де кожен силкувався довідатися про долю свого товариша. Усі напрошувалися його частувати. Ніколи досі Клондайк не розкривав так широко свої обійми чечачо. Увесь Доусон гув, наче рій: за всю історію йому ще не доводилося зазнавати таких утрат. Геть усі більш-менш відомі доусонці, що вирушили опровесні на південь, дійшли гіркового кінця. Хатини вибльовували своїх мешканців, знетямлені копачі бігли з-над струмків і з ущелин, аби побачити людину, що принесла звістку про таку страшну біду. Бетлзова дружина, метиска-напівросіянка, сиділа невтішна біля вогнища й, погойдуючись, раз у раз посипала білим попелом свої чорні, як вороняче крило, коси. Над Казармами сумно майорів напівспущений прапор. Доусон оплакував своїх небіжчиків.

Навіщо Кід укоїв таку штуку, не знає ніхто в цілیم світі. Єдине тому пояснення, — що він не товаришував з правдою. Але через нього цілих п'ять день у всій околиці лунали плачі й голосіння, і цілих п'ять день на ньому була вся увага Клондайку. Йому надано щонайкраще помешкання й харч, шинки поїли його задурно.

Люди ходили за ним чередою. Високі урядовці запобігали його ласки, аби він розповів про все детальніше, а Констентайн разом з іншими офіцерами влаштував на його честь обід у Казармах.

Аж ось одного чудового дня Деверо, урядовий кур'єр, спинив своїх потомлених собак перед конторою інспектора копалень. Мертвий? Хто це таке сказав? Дайте-но йому смаженої оленини, і побачите, який він мертвий. Та що ви! Губернатор Волш — він у таборі на Малому Лососі, а О'Браєн вернеться з першою водою. Мертвий! Дайте-но йому смаженої оленини, і самі побачите.

І знов Доусон загув, наче рій. Прапор над Казармами здійнявся на вершину щогли, а Бетлзова дружина вмила й одягла чисте вбрання. Громада чемненько натякнула Кідові Монтанському, щоб він щезнув з її виднокола. І Кід щезнув, як звичайно, на хвості чужого собачого запрягу.

Коли він подався вниз Юконом, Доусон зрадив і побажав йому якнайшвидше добутися туди, куди зрештою попадають усі запеклі грішники. По тому власник собак очутився, подав скаргу Констентайнові, і той відрядив полісмена йому до помочі.

III

Маючи на меті дістатися до Серкл-Сіті і зважаючи на те, що талий лід провалювався під полозками його санок, Кід Монтанський скористався довгими вже днями і гнав собак зрання й допізна. До того ж він не мав ніякого сумніву, що господар вищезгаданих собак женеться слідом, і прагнув дістатися американської території, перш ніж річка скресне. Але опівдні третього дня стало очевидно, що весна його випередила. Юкон стугонів і виборсувався із своєї крижаної в'язниці. Довелося робити довгі об'їзди, бо дорогу розмивала прудка течія, а крига, вся в неспокої, лунко ломилася й утворювала широкі розколини. Крізь них і крізь незліченні продухвини на лід заплющила вода, і поки він добувся хатини дроворубів край одного острова на річці, собак уже збивала з ніг течія, і вони більше

пливли, аніж бігли. Двоє мешканців зустріли його досить неприязно, але він собі розпряг собак і заходився варити їсти.

Дональд і Деві могли правити за добрий зразок волоцюг-невдах. Канадці шотландського роду, з городян, у нерозважну хвилину кинули вони свої конторські столи, забрали всі заощадження й подалися до Клондайку шукати щастя. Тепер вони дізналися, почім фунт лиха в цьому краї. Зголоднілі й спроневірені, запрагли всім серцем додому, ці бідолахи найнялися заготовляти дрова для пароплавів Компанії Тихоокеанського узбережжя, і їм було обіцяно по закінченню роботи доправити їх додому. Зневаживши нагоду помандрувати кригою, вони остаточно довели свою недолугість, оселившись на цьому острові. Хоча Кід не мав майже ніякого уявлення, що таке льодолом на великій річці, але й він озирав той острів із сумнівом і тужливо дивився на далекий берег, де високі стрімчаки обіцяли надійний захисток од усіх льодів Півночі.

Наївшись сам і нагодувавши собак, він закутив люльку й пішов розглянути, що воно довкола. Острів той, як і інші його річкові брати, був вищий з горішнього боку, і саме там Дональд і Деві поставили свою хатину й нагромадили стоси дров. До дальнього берега була добра миля, а від ближнього острів відокремлювала протока ярдів на сто. Угледівши її, Кід Монтанський вирішив був забрати своїх собак і гайнути на суходіл, але, придивившись краще, помітив, що поверх криги плине швидка течія. Нижче річка круто звертала на захід, і лука її засіялася дрібними острівцями.

Отам буде загата, — мовив він сам до себе.

Півдесятка санок, що, очевидячки, прямували вгору на Доусон, підїздили, розплескуючи холодну воду, до долішнього кінця острова. Подорожувати річкою досі було небезпечно, а нині стало й просто неможливо, і вони насилу сягнули берега й вибралися стежкою до хатини дроворубів. Один подорожній, осліплений сніговим блиском, безпомічно плентався позад санок. То були здорові молоді хлопці, в подертому

одязі, дорожені, проте Кід уже здибав таких і знав, що вони не його штибу.

— Здорові були! Як там далі дорога до Доусона? — запитав передній, глянувши на Дональда й Деві і спиняючись оком на Кідові.

Зустрівшись уперше серед безлюддя, люди не дотримуються звичайних приписів. Отож розмову скоро повели всім гуртом, одні розказували новини з Пониззя, інші з Горішньої Країни. Але новоприбульці невдовзі вичерпали свій запас, вони-бо зимували в Мінуці, на тисячу миль нижче, де не відбулося ніяких подій. Кід Монтанський — той прибув із морського берега, і вони, отаборюючись, тим часом розпитувалися, що діється на білому світі, від якого їх було ізольовано дванадцять місяців.

Раптом з-над річки, де безнастанно гуркотіло, долинув оглушливий лускіт, і всі побігли на берег. Води на поверхні побільшало, а крига під натиском згори й знизу силкувалася вирватись із цупких берегових обіймів. У них на очах лунко творилися нові розколини, і повітря повнило тріскотіння, різке й гучне, наче стрілянина в ясний день.

Згори двоє чоловік гнали до острова собачий запряг ще сухою стягою криги. Та раптом їм перетяла шлях вода, і вони подалися бродом. Ураз за самісінькою їх спиною крижина розчахнулася і перекинулася. Через пролом бурхнула вода, затопила їх аж по пояс, залила санки і потягла собак, змішавши ввесь запряг в одну купу. Однак чоловіки спинились, аби допомогти собакам вирятуватися, і притьмом почали шукати навпомацки в крижаній воді посторонки, обтинаючи їх колодачами. По тому, долаючи водяний вир та потрощену кригу, вони чимдуж гайнули до берега, де серед крижаних брил уже стояв Кід — він перший поспішив їм на допомогу.

— Отакої! Та це ж Кід Монтанський! — вигукнув чоловік, якого Кід витяг на берег і поставив на ноги. Вбраний у ясно-червону уніформу кінної поліції, він жартома відсалютував йому правицею.

— Ось, Кіде, ордер на арешт, — провадив він, витягаючи з кишені на грудях зім'ятого папірця. — Сподіваюся, все обійдеться тихо-мирно.

Кід Монтанський подивився на розбурхану річку й знизав плечима, а полісмен, простеживши за його поглядом, усміхнувся.

— Де собаки? — спитав полісменів супутник.

— Добродії, — перепинив полісмен, — це мій товариш Джек Сатерленд, власник двадцять другої ділянки на Ельдорадо...

— Невже той самий Сатерленд, випускник дев'яносто другого року? — втрутився осліплений сніговим блиском чолов'яга з Мінуса, підступаючи до нього навпомацки.

— Той самісінький, — відповів Сатерленд, здоровкаючися з ним за руку. — А ви ж хто?

— О, я вступив пізніше, але пам'ятаю вас ще з пертого курсу, ви тоді були аспірант. Хлопці! — гукнув він, обертаючись, — це Сатерленд, Джек Сатерленд, колишній захисник в університетській команді. Ну ж бо, золотошукавці, гайда сюди! Сатерленде, це Грінвіч, — два сезони тому він грав півсереднього.

— Так, я читав про ту гру, — мовив Сатерленд, потискаючи йому руку. — Пам'ятаю, як ви гналися, коли ото перший гол мали забити.

Засмагле Грінвічеве обличчя густо почервоніло, і він незграбно відступив, даючи дорогу іншим.

— А це Метьюз, із Берклі[52]. Є серед нас і диваки зі сходу, яким набридло вдома сидіти. Ходіть-но сюди, принстонці![53] Ходіть-но! Це Сатерленд, Джек Сатерленд!

Отож вони всі за нього вхопилися, пронесли до табору й настачили сухим одягом та внесхочу напоїли чаєм.

Дональд і Деві, що на них ніхто не звернув уваги, пішли собі до хатини й заходилися, як то звичайно щовечора, грати в карти. Кід подався слідом у супроводі полісмена.

— Перебирайтеся в сухе, — сказав він, витягаючи з мішка свою мізерію. — Мабуть, вам і спати доведеться разом зі мною.

— Ви, я бачу, чоловік собі нічого, — зауважив полісмен, натягаючи Кідові шкарпетки. — Шкода, що доведеться вас назад у Доусон тарганити. Сподіваюся, там вас не зле потрактують.

— Не спішіться, — загадково всміхнувся Кід. — Ми ще не зрушили з місця. Коли я вирушу, то вниз за течією, і ви, мабуть, теж разом зі мною.

— Я буду не я...

— Ходіть надвір, я вам усе поясню. Оті дурники, — вказав він через плече великим пальцем на двох шотландців, — вскочили по самі вуха, коли тут селилися. Набийте-но собі люльку — тютюнець у мене добрий — та потіштеся, доки є час. Уже вам не довго курити.

Зацікавившись, полісмен вийшов з хати, а Дональд і Деві покидали свої карти й подалися слідом. Прибульці з Мінуса зауважили, що Кід Монтанський указує то вгору по річці, то вниз, і собі до них приєдналися.

— Що тут сталося? — запитав Сатерленд.

— Нічого особливого, — відповів Кід, наче йому було байдужісінько. — Просто ми з вогню попали в полум'я, та ще й олії підсипали. Бачите оту луку? Там нагромадяться мільйони тонн криги. Потім нагромадяться мільйони тонн угорі, біля он тамтої луки. Горішня загата прорве перша, нижня ще витримає. Гах! — І він обвів острів виразним жестом. — Мільйони тонн, — додав він замислено.

А що буде з дровами? — запитав Деві.

Кід повторив свій жест, і Деві заголосив:

— Пропала вся наша праця! Ні, це бредня! Ні, ні, хлопче, це бредня. Певна річ, ти жартуєш. Скажи, що ти жартуєш, — благав він.

Та Кід безжалісно засміявся й одвернувся, а Деві побіг до стосів і почав, мов несамовитий, шпурляти оцупки далі від берега.

— Допоможи мені, Дональде! — кричав він. — Невже ти не можеш допомогти? Це ж наша праця й надія попасти додому!

Дональд схопив його за руку, струснув, але він вирвався.

— Ти що, не чув, чоловіче? Мільйони, тонн, і острів наче мітлою змете.

— Та очутися ж бо, чоловіче! — мовив Дональд. — Тобі памороки забило.

Але Деві упав на дрова. Дональд пішов до хатини, підперезався двома поясами з грішми, — своїм та Девіним, — та й подався на верхів'я острова, де росла височезна сосна, що здіймалася над усіма своїми сестрами.

Стоячи біля хатини, чоловіки почули, як він цюкає сокирою, і всміхнулися. Вернувся Грінвіч — він ходив на той бік острова — і сказав, що рятуватись ніяк. Перебратися через протоку не можна було аніяким робом. Осліплений чоловік з Мінука завів пісню, решта йому підтягнули:

Та невже ж то правда,

Як тобі здається?

А либонь, він бреше.

Та невже ж то правда?

— Та це ж гріх, — простогнав Деві, підводячи голову й дивлячись, як вони витанцьовують, осяяні призахідним сонцем. — А дрова мої пропадуть ні за що, ні про що.

Та невже ж то правда? –

пролунало йому на відповідь.

Річка раптом стихла, і все огорнула дивна німота. Швидко й нечутно вода піднялася на яких двадцять футів, і кригу повідривало від берегів. Небавом здорові пампушки почали тихо тертися об високий берег. Через долишній, нижчий, кінець острова крига пішла лавою. По тому, не спиняючись, білий потік посунув униз.

Щохвилини гуркіт гучнішав, і скоро увесь острів тремтів і двиготів од натиску крижаних брил, що напірали одна на одну. Важезні, на сотні тонн пампушки під тиском вистрибували вгору, мов ті горошинки. Крижаний бунт тривав далі, й чоловікам доводилося гукати один одному на вухо, аби щось почути. Коли-не-коли гуркіт з бічної протоки пересилював стугін з-над річки. Раптом острів здригнувся від удару здоровезної пампушки, яка наскочила на берег; вона зрізала при корені

десятків зо два сосен, тоді повернулася, перекилася, показавши свій брудний спід, і посунула на хатину, стинаючи берег і дерева, наче велетенський ніж. Здавалося, вона тільки ледь дряпнула ріжок хатини, але рублені колоди враз поставали дибки, і всенька споруда розсипалася, наче іграшковий будиночок.

— Пропала наша праця! Наша праця й надія попасти додому! — голосив Деві, коли Кід з полісменом відтягували його від дров'яних стосів.

— На все свій час, ще попадеш додому, — бурчав полісмен, так його кресанувши по голові, що він полетів перекидки далі від лиха.

З вершечка своєї сосни Дональд бачив, як вражий торос позмітав дрова й поплав за водою. Немов би втішені тією шкодою, крижини тепер утихомирилися й сповільнили свій плин. Гуркіт також ущух, і стало чути, як Дональд гукає з свого сідала, аби вони подивилися, що діється нижче острова. Як було завбачено, між островів на луці утворилася загата, і крижини громадилися валом, що перетинав річище від берега до берега. Річка спинилася; не знаходячи виходу, вода знов почала підніматись. Вона прибувала й прибувала, і незабаром увесь острів підплив. Люди брьохали в воді по коліна, а собаки подалися плавом до руїн хатини. На тому рівень води враз усталився, — вона майже не прибувала й не спадала.

Кід Монтанський похитав головою.

— Вгорі утворилася загата, і вода не проходить.

— І все залежить від того, яка загата прорветься перша, — додав Сатерленд.

— Атож, — ствердив Кід. — Коли першою прорветься горішня, ми загинули. Нічого нам не допоможе.

Хлопці з Мінука мовчки були одвернулися, але незабаром навколишню тишу розітнула пісня "Гей, Рамські", а по тому "Оранжеві та чорні". Співаки розступилися, впускаючи в середину кола Кіда й полісмена, і ті підхоплювали дзвінкий ритмічний приспів кожної нової пісні.

— О Дональде, невже ти не подаси мені руки? — рюмсавав Деві під деревом, на яке видряпався його товариш. — О Дональде, друже, невже ти не подаси мені руки? — зарюмсавав він знову, до крові обідравши собі руки, коли марно силкувався вилізти слизьким стовбуром.

Але Дональд, не відводячи очей, дивився вгору по річці. Нараз він вигукнув, тремтячи од страху:

— Боже милий, прорвало!

Стоячи по коліна в крижаній воді, хлопці з Мінука, Кід Монтанський і полісмен побралися за руки й на повен голос завели "Бойовий гімн республіки"[54]. Але гуркіт навальної лавини поклав слова.

А Дональдові випало побачити видовище, якого не пережила ще жодна людина. На острів бурхнула здорова біла стіна. Дерев, собаки, люди зчезли в одну мить, наче весь острів змела начисто божою правицею. Тільки він те побачив, як його високе сідало гойднулось і замашистою дугою шугнуло в крижане пекло.